

Оригинални научни рад

UDK 323.1:94(497.1)“19“

DOI 10.7251/SVR1817009T

ВЕК ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ИДЕЈЕ

Проф. др Лука Тодоровић

Факултет за политичке науке Независног универзитета Бања Лука

Апстракт: Југо-источна Европа или Западни Балкан је простор где државе означавају као недовршена друштва и где модернизациони процеси настају као политички процеси чије устројство се креира према стандардима цивилизацијских напредних европских земаља, а реализација се креће сасвим другим путем, па зато историју прати несклад и несразмера њених појавности. Такав један процес везан је за југословенску државу, а реализација југословенске идеје званично је почела пре сто година, па је аутор тим поводом желео да укаже на тај јубилеј настојећи да презентује стварни настанак идеје јужнословенства или југословенства, проблеме у реализацији те идеје и на крају нешто је речено о судбини те идеје. Такође, аутор је указао да је научна анализа ове идеје била у запећку четвртину века, али и осећање да се о ова тема може још доста истраживати и анализирати и да се треба дати стварни печат тој идеји.

Кључне речи: *југословенска идеја, југословенство, јужнословенство, култура*

УВОД

Крајем 2018. године навршава се један век од реализације идеје о стварању југословенске државе и нације која је имала различите путеве и путељке настајања као и различите носиоце. Идеја је имала своје идеалисте и прагматичаре, правоверне и јеретике, заточенике и дисиденте, искрене поборнике и комформисте. Као и свака друга идеја, и ова је имала и противнике.

Често се у научним круговима говори о дилеми да ли је Југославија била вештачка творевина или је била природни израз историјске тежње јужнословенских народа за заједничком државом. Мишљења су подељена па се иде и дотле да ни једна од тих претпоставки није потпуно тачна, већ да има и једног и другог. Вештачка није била јер је на почетку настанка задовољавала потребе њених главних чинилаца. За Србију је представљала решење српског питања, како би сви живели у једној држави, а за Хрвате и Словенце представљала гаранцију да њихова етничка територија неће бити подељена, што је у то време била и могућност због апетита суседних држава. Начин на који се распадала показује да су везе биле доста дубоке и вишеструке. С друге стране, може се рећи да је идеолошка фраза да је Југославија настала као чежња народа који су је творили, јер познати су, у континуитету,

сукоби који су пратили националне идеологије па и у комунистичком периоду. Она је настала из унутрашњих потреба, а и њен распад је последица унутрашњих разлога. Из садашње перспективе и историјских чињеница, може се закључити да је југословенска држава имала динамичну и веома сложену историју, но сличне констатације могу се извести и за много друге државе, ако не и за све. Већ по оној народној изреци да су „Све државе вештачке творевине, ниједна не расте на грани, све творе људи и од тога зависи какве ће оне бити“.

Овај текст нема намеру да да одговор на отверена питања настанка и пропадања југословенске идеје, али има намеру да овим кратким подсећањем укаже на потребу даљег истраживања ове области из методолошки новог угла који може променити досадашњу слику и допунити знања. Ову, четврт века, заборављену тему значајно је истражити и ради разумевања свих оних проблема с којим се сви ови народи и народности, који живе на овој територији, још увек суочавају, на овом турбулентном размеђу људи различитих народности и вероисповести, култура и цивилизација.

ЈУЖНОСЛОВЕНСТВО КАО ЈУГОСЛОВЕНСТВО

У потрази за коренима југословенства аналитичари и историчари, у време постојања две југословенске државе, су ту тему сматрали државном идеологијом и обавезом и у својим истраживањима одлазили су у дубоку прошлост. Како је у то време преовладавала политичка историја, корени југословенства, превасходно, су проналажени у политичким идејама интелектуалне, па потом, и политичке елите, у њеним прокламованим или непрокламованим пројектима и програмима, декларацијама, изјавама и сл. Али, анализом других дешавања која су се збивала у то време, а о којима постоје и писани докази, долази се до сазнања да су контакти између представника народа који су створили прву југословенску државу били разноврсни и да су све области културе биле окренуте ка успостављању међусобних веза. Предњачиле су елитне области културе али је, како је време пролазило, југословенство све више постајало део популарне културе и све већи број институција, организација цивилног друштва и самих грађана и појединаца. То omasовљивање и продубљивање у народ значило је умрежавање друштвених група и ширење идеје кроз друштво и у дубину, у унутрашњост земље. Реч је о феномену и процесима који су антиципирани јужнословенску узајамност и јужнословенско заједништво. Овом приликом довољно се ограничити на неколико примера.

Најранији контакти успостављени су у области позоришне културе где је остварено низ позоришних представа једних народа на територији других. У оквиру крунидбених програма и доласка на власт краља Петра 1904. године приређена је Прва југословенска уметничка изложба на којој је учествовало преко сто уметника из свих крајева који су касније ушли у заједничку државу. Те исте године, у оквиру тих истих свечаности, у Београду је одржан Конкрес јужнословенске

омладине. И област музике отварала је простор на коме је долазило до успостављања дубинских веза суседних јужнословенских народа, од првих турнеја Београдског певачког друштва до других нивоа музичке сарадње који су сведочили о томе да је продубљавање сишло са елитне на ниво популарне културе. Ликовна уметност и уметничка дела из било које средине изазивали су пажњу код свих народа јужнословенских простора, а размена ликовних изложби била је стална. Ширењу идеја југословенског заједништва допринели су нови видови масовне забаве, у првом реду туризма и спорта. Упознавање природних лепота и знаменитости отаџбине и карактеристике спортских надметања били су начини на који су се појединци уводили у службу државе и ефикасни медијуми за конструкцију пожељне слике о својој нацији. Посебну врсту туризма чинила су организована путовања која су за свој првенствени циљ имала упознавање крајева у којима су живели братски народи и циљано изражавање блискости. Томе су доприносили и нови обичаји виђенијих становника престонице који су крајем деветнаестог века почели да одлазе и на море, посебно на кварнерско приморје. Посебна улога у ширењу осећања заједништва била је улога студената који су често приређивали и заједничке светковине. Њихови излети почињали су у згради Универзитета, што је значајно јер се није радило само о покрету самосталних студената већ је иза стајала и моћна установа каква је Универзитет. С временом, јачање друштва довело је до јачања социјалних захтева и до израстања читавог низа институција, у првом у реду струковних удружења, која су пред државу постављала захтеве појединих делова друштва, биле су то прворазредне институције у којим се формулисала политичка, социјална и културна енергија нарастајућег грађанског друштва. Та удружења и институције биле су важан део процеса умрежавања и то је био сегмент који је југословенство доводио до обичних, малих људи.

Из наведеног, може се доћи до претпоставке да се у то време јасно правила разлика између Срба и других народа који су касније конституисали заједничку државу, односно да нису тачне тезе да је југословенство било само маска за велико српство, већ да су се те две категорије јасно разликовале и биле одвојене и да преплитање тих идеја није доводило у питање уједињење у заједничку државу као крајњи циљ. Остварење ужег, српског циља, није значило напуштање југословенства. Касније, у потреби за остварењем самосталних националних држава и национализма одређених народа који су чиниле југословенске државе дошло је до промене перцепције и извртања историјских чињеница који су служили против Срба и њихових националних интереса.

НАСТАНАК ПРВЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ

Југословенска држава настала је 1918. године прводецембарским актом уједињења Србије и Црне Горе са јужнословенским покрајинама разбијене Аустроугарске. Нова држава названа је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (КСХС). Ова држава настала је обједињавањем

Јужних Словена, од којих је свака појединачна група била у различитој фази изградње сопственог идентитета. Довршеност овог процеса била је препозната и призната када је реч о Србима, Хрватима и Словенцима, иако су и код ова три народа процеси конструкције идентитета били у различитим фазама. Такво схватање нашло је израз и у називу државе и концепту јединственог, али троименог народа. Овај образац интегралног југословенства познат је под називом етнички унитаризам, чије схватање полази од тога да је постојање југословена, као наизглед младог а заправо промортијалног и древног народа, сежу дубоко у прошлост. Према овом становишту сва три племена југословенског нација – Срби, Хрвати и Словенци – имају заједничко порекло, али су, свако понаособ, вековима били препуштени дивергентним токовима историјског развоја. Зато се ово схватање назива и идејом о „троименом југословенском народу“ а стварање југословенске државе посматра се као коначни стадијум поновног уједињења све три – а суштински једне нације. Стога су они који су том државом управљали, на челу са владајућом династијом Карађорђевића, концепт троименог народа редефинисали, кад је држава преименована у Краљевину Југославију, октроисаним и декретираним интегралним југословенством, са циљем миксовања свих јужнословенских (ид)ентитета у јединствену југословенску нацију. Трагови те идеологије били су видљиви како у политичком, тако и у културном животу, што се може приписати унитаристичком и централистичком облику који је подразумевало интегрално југословенство. Међутим, консензус око карактера заједничке државе, схваћен углавном као ствар елита упитног легитимитета, оствариван дневнополитичким нагодбама, никад није суштински постигнут. Југословенство је било стварна, али дифузна идеја, која је ригидним свођењем на једну декретирану формулу изгубила много од своје иницијалне снаге.

Неспорна је чињеница да је значај краља Александра у међуратном периоду био велики. О себи је био изградио слику способног ратника и политичара, државе у Европи су га цениле, прихватале и подржавале, нарочито у српској савезници Француској. Био је познат као краљ-војник, храбри краљ. Краљ који је одважно водио свој народ у Првом светском рату. Краљ који је стао иза тог народа и иза своје земље Србије, која је била неправедно освојена од стране централних сила током рата. Он је својом одлучношћу и боравком на Солунском фронту показао храброст и енергичност да Србију и Србе доведе до велике победе. На цени је била и његова идеја да Србију и Србе развија у демократском, либералном и толерантном идентитету. Дакле, он је био краљ који је желео да тзв. српску сељачку демократију прошири и ојача и пренесе на дар Хрватима и Словенцима. Из тога произилази да је Југославија производ српских војних победа, деловања српске дипломатије, заједно с дипломатијом земаља победница у Првом светском рату. Југославија је створена по систему „направићемо државну творевину, а касније ћемо се договорити о њеном устројству”.

То показује и Крфска декларација, која је један врло нејасан и недоречен документ. Значи, Југославија је направљена из идеолошких разлога без визије како ће да функционише и закључак је да је нова држава, од самог почетка, била на стакленим ногама и да је, како је написао Јован Дучић, саграђена на песку, а на песку се, како рече песник и дипломата, не граде ни пиваре, а камоли државе. Срби, Хрвати и Словенци нису били спремни за једну такву креацију, а краљ Александар због свог идеализма није успео да изгради адекватну државну конструкцију, а то није пошло за руком ни другим политичким елитама које су биле на власти у њој.

ПРОБЛЕМИ У РЕАЛИЗАЦИЈИ ИДЕЈЕ

Разлози краха овог пројекта су разноврсни и многобројни и могу се пронаћи у самом почетку реализације идеје. У најгрубљој подели могли би се разврстати на унутрашње и спољашне разлоге. Могуће је да је неке људе у југословенство водио страх и потреба за сигурношћу, неке везаност за партију и њене експозитуре у друштву, неке вера у заједништво, неке функционални суживот као врхунски израз принципа братства и јединства, неке етнички мешовита структура сопствене породице, већински део грађана у Хрватској и Словенији био је резервисан према краљевини као идеји заједништва и суживота. По њиховом мишљењу било је боље да је држава била конституисана на федералним основама, а за њих посебан значај је имало то што је успостављањем јануарске диктатуре краљ Александар прогласио интегрално југословенство. Од првобитног братства три блиска народа, он једном одлуком брише ту концепцију и проглашава та три народа као један – југословенски. Сматрао је да су Срби, Хрвати и Словенци браћа једног истог племена, да су исти народ. Није узимао у обзир све разлике, културолошке и религијске, и у крајњој линији искуства Првог светског рата кад су Срби, Хрвати и Словенци били непријатељи, који су једни другима направили пуно несреће, нарочито у току окупације Србије. Завођењем диктатуре краљ је стекао велики број непријатеља, нарочито код хрватских екстремиста. Историчари сматрају, да су његове намере биле добре, јер он са Октроисаним уставом желео да се врати уставности и демократичности. Али, тридесете године су промениле дух Европе и света. То су године екстремизма, рађања нацизма, притиска фашистичке Италије да сруши Краљевину Југославију, што подстиче и појачава политичке и националне тензије између Срба и Хрвата које су почеле одмах после 1918. године, а ескалирале су у сукобима којима је на крају разбијена и последња Југославија.

Иако су на крају првог светског рата Срби по први пут у својој историји живели у једној држави, а српска политичка и интелектуална елита је подразумевала да она већином свакако припада српском делу троименог народа, концепт југословенства створио је отпор и код њих. Како и не би кад је српски елемент постојао све слабији и служио за

поткусуривање, а у спорењима и расправама као неоспориви аргумент оних који су ту земљу видели само као међукорак ка аутономним и независним земљама. За Хрватску и Словенију, та држава је представљала тежњу ка хегемонији српске буржоазије и служила за угњетавање осталих. Било би добро да је тако било, али није. Занимљиво је исто тако споменути да у политичком животу ниједна српска странка није имала у називу српска, а још горе да се свака, на овај или онај начин, залагала за Југославију, подређујући стално Србију и користећи је као добру преговарачку понуду хрватским и словеначким странкама, које су већ тада тражиле своје оквире и границе унутар Краљевине СХС, па касније Краљевине Југославије. У таквим условима Срби су тражили нове излазе и почели су се преводити у југословене и то под директном заслугом српске интелигенције или елите. Поједини теоретичари ову појаву југословенства објашњавају неприхватањем националне идентификације, јер се део становништва бивше Југославије радије идентификовао са држављанством него са етничким пореклом. Из досадашњих истраживања недвосмислено се може уочити да је југословенска идеја била значајно заступљена у свакодневници обичних грађана и то више него што се пре мислило. Каква је имагинарна и неостварива замисао била та земља најбоље се види догађајем пред сам Други светски рат када су заједничку војску одмах напустили Хрвати и Словенци и пребацили се код истих оних од којих су их Срби ослобађали у ратовима.

Као што се да видети у заједничку државу три конститутивна народа су унели своје проблеме и неразјашњене претпоставке, а додатне проблеме у ту државу унели су и други народи и народности који су у њу, вољно или невољно, ушли. Црногорци, који су уједињењем Краљевине Црне Горе са Краљевином Србијом на Подгоричкој скупштини од 24-29. новембра 1918. године ушли у нову државу били су дубоко национално подељени. Конститутивно непризнати Македонци, тек су делимично постали грађани новонастале државе и њима је било ускраћено право на самоопредељење, како са српске, тако и са бугарске и грчке стране. Имајући на уму и да су припадници најбројнијих националних мањина – албанске, мађарске, њемачке и турске – постали житељима КСХС независно о њиховој вољи, капитално је питање, још увек истраживачки отворено, шта је све било југославенство сваком споменутом народу пре наведеног датума, те колико су тог дана била испуњена или изневерена њихова историјска очекивања.

Овим напред наведеним може се додати још један значајан недостатак, а он се односи на неразвијеност југословенске државе и у првом и у другом покушају стварања, што је те државе чинило нестабилним. Прва државна заједница формулу је тражила у интегралном југословенству, а онда у диктатури. Друга Југославија, може се рећи, је имала реалистичнији програм одржања, јер је била организована на федеративном начину, али на идеолошком јединству

и на једнопартијком систему владања. Покушаји диктатуре и у првој и другој Југославији, лична власт и војно-полицијска елементи државе били су само замена за недостатак развоја и за недостатак политичке демократије. Опредељење је било да се држава унитаризује и да се развија као чврста централистичка држава. Неспорно је да је друга Југославија непрестано пролазила кроз уставне промене које су биле покушај решавања врло компликованог националног питања у једном режиму који је, истина, био монистички и који је поништавао све индивидуалне, политичке, па и културне разлике. Формула братства и јединства није решила питање политичких слобода, односно кључно питање, како културолошким разликама дати политичко достојанство. Непрестано гурање под тепих крупних друштвених, политичких и економских проблема, са којима се југославенско вођство није могло носити, временом је у људима акумулирало негативну енергију

Међународни легитимитет у реализацији идеје заједничке државе три народа дале су и неке победнице у рату превасходно оне које нису биле у никаквим граничним односима са њом – САД, Велика Британија, Француска. Насупрот њима све суседне државе, осим донекле Грчке, са новонасталом државом су имале прикривене или отворене територијалне спорове, а за Италију се може рећи да је била највећа спољашна опасност за међународни опстанак југословенске државе. По свему познатом може се доћи до закључка да југословенска алтернатива у средње-југоисточној Европи у крајности није могла избећи периферијализацијске ефекте, суштински сличне онаквим због којих је била и створена.

Историја развоја југословенства и југословенских држава мора да се посматра и кроз призму и контекст светске историје. У време кад нестају четири велика историјска царства – аустроугарско, немачко, руско и отоманско – долази до промене политичке карте Европе, а у то време се ствара и прва Југославија. У време када су историјска царства била замењена идеолошким царствима и биполарно подељеним светом ствара се друга Југославија. Последња у реду, трећа Југославија, настаје у време када је свет обележен доминацијом економских царстава, у време када је свет тражио нову формулу будућности. Због тога у стручним круговима се каже да је историјска порука настанка и нестанка Југославије сведена на однос између тзв. „велике“ и „мале“ историје, односно како „велика“ ствара оквир и производи „малу“ историју. Може се рећи да је то константа целе јужнословенске историје.

КОМУНИСТИЧКО ЈУГОСЛОВЕНСТВО

Почетак и трајање самог Другог светског рата показали су лабавост југословенске идеје, а као што смо већ напред истакли, пред сам рат заједничку војску одмах су напустили Хрвати и Словенци и пребацили се код истих оних од којих су их Срби ослобађали у ратовима, а и много међусобних злочина се десило у том рату. И поред тога створена је нова

југословенска држава под пуним патронатом Комунистичке партије Југославије и била је дефинисана као заједница јужнословенских народа у којој ниједан од њих неће бити угрожен и мајоризован. Прокламованост и декларативност су једно, а стварност сасвим друго. Проблеми и неспоразуми између народа који су чинили претходну државу су прекривени и замагљени, али у конкретним активностима настављено је, још озбиљније, оно што је започето у Краљевини Југославији. Од српског корпуса створене су нове нације, географског и религијског типа, Македонци и Црногорци географским начелом и Муслимани религијским. Иако су и даље били носиоци идеје југословенства и најачи стуб те идеје, Срби су опет почели, у све већем броју, да се „пребацују“ у недефинисану и нејасну нацију југословена. Неспорно је да су у тој другој Југославији стасавале и одрастале генерације људи на митологији отпора фашизму и о заједничкој борби наших народа против окупатора и унутрашњих издајца. Њима је, кроз образовни систем и медије, било сервирано да етницитет и вера нису примарни елементи и да је у новом социјалистичком, па комунистичком, друштву класа начин како се људи сврставају и деле, а све је било повезано за пролетерским интернационализмом. По мишљењу једног дела историчара из Србије после уједињења 1918. године, најтрагичнији догађаји у историји Срба су подела Републике Србије на три дела - две покрајине и средишњи део, и одвајање Црне Горе. По њима после ова три велика пораза, српски идентитет је скоро немогуће васкрснути, чак ни на стадијум уочи Првог светског рата, јер он се није изгубио, већ је поражен дезинтеграцијом српске нације. Срби су највише дали за Југославију, највише пропатили, и биланс југословенске државе показује да су из ње изашли као највећи губитници. Одрекли су се своје државе да би ушли у заједничку, али су били на путу да изгубе идентитет.

Преласком на идеологију југословенства дошло је до тешко објашњиве промене схватања националног идентитета. Тим активностима стваран је простор за ретрадиционализацију који је за последицу требао да има национализам других народа, а посебно Хрвата, и који је требао да отвори простор за партијске кадрове који су дошли из доњих слојева друштва који су били незадовољни и жељни власти и жељни да имају своју, по могућству, национално чисту државу. Хрватска је данас етнички најчистија држава у Европи. Више од 93 одсто становника ове земље изјашњавају се као Хрвати. Док су Хрвати жигосали сваку српску и југословенску мисао пониклу међу Србима као великосрпство, Срби нису довољно разобличавали великохрватство, чак ни онда када је оно било јасно уочљиво и непорециво. Напротив, Срби су чисто хрватске интегративне покрете и тежње, који су имали великохрватске циљеве, што је случај са илиризмом и Штросмајеровим југославизмом, са незнатним резервама прихватили као истинске југословенске покрете.

Попис из 1953. године био је први који је у свом опредељењу имао ставку „неопредељени југословени“ коју су углавном користили муслимани из БиХ како се не би морали опредељивати као Срби или Хрвати. У попису из 1971. године било је 273.077 – 1,3 одсто југословена, а 1981. године од 22.424.687 становника било је 1.291.460 југословена што је 5,76 одсто. Када се узму у обзир апсолутни бројеви, највише Југословена живело је у Србији са обе покрајине - 35,4 одсто, у Хрватској - 31,4% одсто и у Босни и Херцеговини - 26,9%, али то не значи да су и други народи и народности који су живели у Југославији били против ње и да је нису подржавали. На први поглед, може се рећи да се ради о невеликом делу популације. Међутим, кад се размотре још неки параметри, може се уочити да је, у бољим политичким околностима, то могао бити само почетак стабилног тренда раста. Политика је на крају пресудила, али није на одмет утврдити и оне околности које су ишле на руку југословенству. Неадекватна је теза да су сви декларисани Југословени били југословенски националисти, таквих међу њима било је јако мало. Једнако је опасно говорити да су само Југословени по националности били задовољни Југославијом и да су једино они били опредељени за заједничку државу. Много више становника СФРЈ било је лојално и опредељено за њен опстанак.

Политичке и економске прилике у СФРЈ, од средине осамдесетих година XX века, постепено су доводиле у питање Југославију као државу, а самим тим и опредељење њених становника за југословенство као државно засновану националност. Ретрадиционализација у комбинацији са стихијским увођењем демократије у СФРЈ претворила се у припрему рата. Упркос таквој ратоборној клими, Југословени по националности нису нестали на попису из 1991. године. Међутим, њихов број је знатно смањен, на око 710.000, тј. скоро за половину у односу на 1981. годину. Дистрибуција Југословена по републикама и покрајинама обележена је политичком кризом и она се умногоме разликује од оне од десет година раније. У Србији са покрајинама тада је већ било 45,6 одсто Југословена, а у Црној Гори 3,7 одсто уместо 2,6 одсто. Према попису из 2011. године у Хрватској је било 331 југословен; у Србији по попису из 2011. године било је 23.303 етничких Југословена - 0,32 одсто од укупног становништва; 1.154 етничких Југословена у Црној Гори - 0,19 одсто укупног становништва; у БиХ по попису из 1991. године било је 242.682 или 5,54 одсто целокупне популације; у Словенији има 527 Југословена, док у Македонији нема података колико се грађана изјаснило да су Југословени по попису 2002. године. По свему произилази да се југословенство подобро удаљило од политике и да се ради о некаквом културном образцу који је надживео бившу државу.

У постјугословенским јавностима уврежено је мишљење да је југословенство један од главних узрока грађанског рата, по већини страних аналитичара, то се од Цезаровег времена сматра једним од најгорих ратова у историји. И поред тога, у тим ново насталим

државама, југословенство има и својих присталица, с тим што није извесно да ли је исти обим код свих страна. Удружење Југословена Србије је поднело захтев надлежном министарству да им се призна статус националне мањине. Држава још није уважила такав захтев са образложењем да је препрека у томе што заједница која претендује на националност мора имати званичан језик, државу, националне симболе, своју културу и историју. Југословени на то одговарају да је њихова матична држава постојала, али да је разорена, што не мора значити да они више не постоје, док као матерњи језик признају српски, хрватски, македонски и словеначки. Југословенска идеја полако бледи, а у Србији опстаје барем у називима неких институција. Југословенско драмско позориште, Југословенска кинотека, Музеј историје Југославије и Југословенско спортско друштво Партизан сачували су у својим именима југо префикс. Идеја југословенства је престала да постоји као политички пројекат, али живи и опстаје као културна идеја, а многе ствари су остале као институције које су чувари наслеђа Југославије. На овим просторима се стално измишља традиција, уместо да се на њу наслања. Нпр. Југословенско драмско позориште је део традиције, оно никоме није узело име и оно је самосвојна и аутохтона институција и сувише велики бренд да би му неко скрнавио име. У Београду се налази Архив Југославије, институција која чува и штити архивску грађу насталу радом централних државних органа и организација југословенске државе од 1918. до 2006. г. Архив Југославије у оквиру 840 фондова и збирки чува 24,5 километара архивске грађе, настале у периоду од 1914. до 2006.г. Грађа се односи на рад централних органа власти и државне управе у области унутрашње и спољне политике, финансија, привреде, здравства, просвете, културе, социјалне политике, правосуђа, банкарства и др. Архивску грађу периода Краљевине Југославије чини 146 фондова насталих у раздобљу од 1918. до 1945.г. Архивску грађу послератне Југославије чине 633 фонда настала у периоду од 1945. до 2006. године

У Загребу је почетком године основан Савез Југословена, чији је циљ да се националност Југословен уврсти у ред званично признатих нација у свим земљама насталим на подручју некадашње СФРЈ. Савез је настао на уверењу да и Југословени имају право на очување идентитета и своје културне баштине, а настојаће се на обједињавању свих Југославена, те превазилажењу националних подела и приближавању завађених народа на просторима бивше државе. У БиХ је нешто другачије али слично. Тамо постоји идеја једног дела становништва да се оформи нација - босанска. Идеја слична југословенству, али се намеће питање како би то било могуће кад није било могуће да опстане дуго развијана и прокламована идеја југословенства. Не треба сметнути с ума да би Босанце требало, у највећем обиму, да чине Срби, Бошњаци и Хрвати народи који нису могли или хтели да сачувају Југославију.

И после свих дешавања на овим просторима и данас се могу видети клице и пелцери идеје југословенства, али питање је времена како ће се те клице развијати и да ли ће се икако развијати. Мишљење значајног броја аналитичара, који се баве овом тематиком, је да је југословенска идеја за један дужи временски период потрошена и мртва. Ако се и појави у неком временском раздобљу она се не може појавити нити у једној од својих варијанти које су виђене у претходном периоду, ни као централистичка, ни федералистичка, ни унитарна, ни мултиетничка, а можда то може да буде савез врло слободних индивидуа.

И на крају би требало поставити и питање да ли постоји одговорност међународне заједнице за овакву судбину југословенске идеје. Као што смо напред и рекли, све се мора посматрати кроз призму светске историје, под њом све настаје и нестаје, па се на основу тога може рећи да постоји и одговорност међународне заједнице за судбину југославија. Низ међународних уговора, почевши од Берлина, Версаја, Јалте, Потсдама па и Дејтона, показују да водеће европске државе нису имале функционалан консензус у погледу политичког решавања статуса балканских држава. То се показује и данас. Европска унија (ЕУ) је у своје чланство примила две бивше републике друге Југославије, а о осталим и даље воде расправу и поступак. Након потписивања Дејтонског мировног споразума, постојао је концепт уласка земаља бивше Југославије у ЕУ тзв. пакет аранжманом – сви заједно, а нешто касније ЕУ мења свој став и прелази на систем тзв. модела регате, где све државе западног Балкана треба да улазе у ЕУ, једна по једна. За БиХ је постојала немачко-британска иницијатива о „taylor-made“ приступу, а и многи евроскептици заговарали су „шок терапију“ за БиХ, која се заснивала на „прекоредном“ пријему у ЕУ. Питање је да ли се таквим пријемом БиХ више помогло или одмогло. Но, на корист или штету, земаља Западног Балкана недавно су се огласиле СИА-а и америчка невладина организација „Стратфор“ које прогнозирају да данашња ЕУ ускоро неће постојати и да ће бити подељена на неколико група: стару Европу, нову Европу, која ће бити окренута САД, те савез православних земаља. Стварање православне уније ће, како се наводи, бити „гасна унија“, чији је основни мотив формирања – новац. Многи стручњаци истичу да ово предвиђање треба схватити озбиљно и подсећају да је СИА-а средином осамдесетих година прошлог века најавила распад тадашње СФРЈ.

И оно што не би требало да се пренебрегне је чињеница да се у последње време указује на настојање Турске, да кроз „неосманизам“ поврати утицај на државе Балкана. Сигурно је да Турци нису на Балкану како би само помогли економски развој него како би рехабилитовали османско наслеђе које је на Бакану трајало од четрнаестог до деветнаестог столећа.

ЗАКЉУЧАК

Остварење сваке идеје, па и оне о југословенству, треба да прође одређене фазе, а по М.Хрохову национални покрети пролазе кроз три фазе. Фазу А карактерише појава интересовања усамљених појединаца, најчешће интелектуалаца за језик, културу, прошлост и обичаје етничке групе. Агитациона, фаза Б, обухвата ширење сакупљених сазнања и њихову популаризацију и политизацију. И кључна фаза Ц, код „малих нација“, је трансформација идеје у масовни друштвени и политички покрет. Ту настаје и спорење међу теоретичарима, да ли је национални покрет југословенства прошао све наведене фазе. Из судбине саме идеје произилази да није. Већинско мишљење теоретичара је да југословени као нација у југословенској држави нису имали никаква права, нису имали ниједан елемент нације (територија, језик, култура...), а самим тим нису имали ни југословенске снаге које би браниле југословенску државу. Осим тога, мора се узети у обзир и чињеница да је упоредо са југословенском идејом постојала и трајала антијугословенска идеја у оквиру истих народа и њени протагонисти решење југословенског питања нису видели у стварању југословенске државе. За њих, она је била творевина великосрпског хегемонизма, а истовремено су антијугословенску идеју држали у жижи интересовања одређене јавности и заједно са њом је расла идеја о сопственој једнонационалној држави.

Време и нова научна истраживања, са новим методолошким поставкама, могу и требају да дају одговор на питање да ли је југословенство по својој суштини анахрона појава, или је пак била испред свог времена.

CENTURY YUGOSLAV IDEAS

Professor Luka Todorović PhD

Abstract: South-Eastern Europe or the Western Balkans is a place where states are characterized as unfinished societies and where modernization processes arise as political processes whose organization is created according to the standards of civilized advanced European countries, and the realization is moving in a completely different way, and therefore history follows the discrepancy disproportion of its occurrence. Such a process is related to the Yugoslav state, and the realization of the Yugoslav idea officially began a hundred years ago, so the author wanted to point to this jubilee in an attempt to present the actual creation of the idea of South Slavic or Yugoslavian, the problems in the realization of this idea and, finally, something it was said about the fate of this idea. Also, the author pointed out that the scientific analysis of this idea had been for a quarter of a century, but also the feeling that this topic can still be researched and analyzed a lot and that the actual seal should be given to this idea.

Key words: *Yugoslav idea, Yugoslav, South Slavic, culture*

ЛИТЕРАТУРА

1. Андерсон, Б. (1990). Нација: замишљена заједница. Разматрања о поријеклу и ширењу национализма, Школска књига, Загреб
2. Бакић -Науден, М. (2006). Варијације на тему Балкан, Филип Вишњић, Београд

3. Бек, У. (2011). Светско ризично друштво: у потрази за изгубљеном сигурношћу, Превод Љиљана Глишовић, Академска књига, Нови Сад
4. Дучић, (1999). „Југословенска идеологија: истина о „југославизму“: политичка студија из пера једне компетентне личности, писца „Др Влатко Мачек и Југославија“ / Јован Дучић, - (Репринт изворног издања). Слободна књига, Београд : Јуниор, Библиотека Идеје
5. Ђорђевић, Д. (1989). Страни утицаји и балкански устави у 19. веку: Огледи из новије балканске историје, Просвета, Београд
6. Екмечић, М. (1989). Стварање Југославије 1790-1918, Просвета, Београд
7. Elster, J. Claus Offe and Ulrich Preuss, Institutional Design in Post-communist Societies.(Cambridge: Cambridge University Press, 1998)
8. Игњатовић, А. (2007). Југословенство у архитектури 1904-1941, Грађевинска књига, Београд
9. Kaplan, R. D. (1993). Balkan Ghosts. A Journey Through History. New York, St. Martin's Press
10. Кнежевић Б., Ћирић Ј. (2011). Двадесет година од разбијања СФРЈ, Институт за упоредно право, Београд
11. Лемпи, Џ. (2004). Југославија као историја: Била двапут једна земља, Београд
12. Марковина, Д. (2015). Повијест поражених, Наклада Јесенски и Турк, Загреб
13. Стојановић, Д. (2010). Уље на води – Огледи из историје садашњости Србије, Чигоја штампа, Београд
14. Тодорова, М. (2010). Дизање прошлости у ваздух. Огледи о Балкану и Источној Европи.Превод Слободанка Глишић. Београд: Библиотека XX век
15. Hroch M. (1985). Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European
16. Nations (Cambridge: Cambridge University Press)
17. Чалић М-Ж. (2013). Историја Југославије у 20. веку (превели са немачког Ранка Гашић и Владимир Бабић), Клио, Београд